

Læseplansarbejdet i fremmedsprog

Karen Aarøe

Folkeskolelærer, cand.mag. i tysk og engelsk. Adjunkt ved Haderslev Statsseminarium og ekstern lektor ved Danmarks Lærerhøjskole, afdelingen i Haderslev.

- ☛ Er sprogfagene orienteringsfag, færdighedsfag eller dannelsesfag?
  - ☛ Hvordan medvirker sprogfagene til fremmedforståelse og til selvforståelse?
  - ☛ Hvordan udvikler vi elevernes bevidsthed om sprogtilegnelse?
- Det er nogle af de problemstillinger, der indgår i det ministerielle læseplansarbejde for fremmedsprog.

Som medlem af sekretariatsgruppen i tysk vil jeg i denne artikel redegøre for 1) udgangspunktet for læseplansarbejdet, 2) de ministerielle krav til arbejdet, og 3) hvordan vi i fremmedsprogsgruppen foreløbig har udmøntet disse krav. Artiklen står for egen regning, men synspunkterne bag den og de konklusioner, som den indeholder, er resultatet af en dialog og et åbent samarbejde mellem alle medlemmer i

læseplansudvalget og de fire sekretariatsgrupper.

1. Udgangspunktet for læseplansarbejdet

1.1 Fremmedsprogenes placering i den niårige grundskole

Læseplansarbejdet bestemmes bl.a. af samfundets fremtidige sprogbrugsbehov. Valget af sprogfag og deres placering på forskellige klassetrin afspejler de uddannelsespolitiske og økonomiske interesser, der ligger bag den nye Folkeskolelov. For de moderne fremmedsprogs vedkommende er den såkaldte 4-7-8-model en realitet. Engelsk er nu obligatorisk allerede fra 4.klasse. Tysk hhv. fransk som enten treårigt eller toårigt forløb stiler herefter mod samme afgangsprøve efter 9.klasse. Latin kan tilbydes på 10.klassetrin.

1.2 Folkeskolens formål og fremmedsprogsundervisning

Fremmedsprogsundervisningen er forpligtet af intentionerne og ånden i skolens overordnede formål¹. I formålsparagraffen indgår der et demokratibegreb, der korresponderer med et undervisningsbegreb. Gennem samtalen kan eleven opnå medindflydelse. Indflydelse på magtens udøvelse har man i dagens Danmark bl.a. gennem argumentets styrke. Samtalen åbner muligheden for at tale og forhandle sig til rette. Undervisning betragtes som en erkendelsesproces, hvilket indebærer, at læreren med respekt og agtelse for eleverne bevidst skal *fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.* (§ 1).

Lærerrollen er forandret i forhold til Folkeskoleloven fra 1975, hvori det hed: *give eleverne mulighed for at tilegne sig kundskaber, ...* (§ 2, stk. 1). I Folke-

skoleloven fra 1993 understreges lærerens ændrede rolle, idet det nu hedder: *fremme elevernes tilegnelse af ...* (§ 1). Der er taget politisk stilling til, at det ikke er tilstrækkeligt at gøre det til elevernes ansvar at vælge og udnytte de muligheder, som læreren opstiller. Det pålægges fremover læreren som aktiv organisator af læringsprocesser at motivere, vejlede og undervise, så eleven åbner sig og tilegner sig kundskaber. Læreren skal ikke forstå sig som overfører af viden på tomme kar, men som initiativtager til og deltager i samarbejdet mellem lærer og elev. Den nye lærerrolle hænger således nøje sammen med et læringsbegreb, som kan beskrives med sondringen mellem *lehren* og *lernen* og *teach* og *learn*, der omfatter elevens egen aktive læringsproces. „At lære er at opdage, især at opdage forskelle og ligheder.“² I funktionelle læringsammenhænge handler det om at tilegne sig viden og indsigt ved at afprøve hypoteser i forbindelse med løsningen af et problem.

Lov om folkeskolen: *Folkeskolens formål*

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Den nye folkeskolelov. Dafolo forlag, 1993)

Med indførelsen af ordet *personlig* i tilknytning til *udvikling* henledes opmærksomheden i 93-loven på, at eleven forholder sig personligt til medmennesket og omverdenen med bevidsthed om ansvar. D.v.s. at skolen skal fremme elevernes tilegnelse af viden og indsigt for at styrke deres bevidsthed om samhørighed med andre mennesker og med naturen. Der er således en sammenhæng mellem viden, indsigt og ansvar, der fortsætter ud i handlingen: ... *baggrund for at tage stilling og handle* (stk. 2).

En anden tilføjelse, som jeg vil fremhæve i forhold til fremmedsprogsundervisningen, er forankringen i dansk kulturtradition og forståelse for andre kulturer jf. stk.3.

Formålsparagraffen bygger på en kulturel tradition med forventninger om, at læreren i sin personlighed bl.a. har integreret åndsfrihed, forholder sig til økologiske spørgsmål og har forståelse for fremmede kulturer. Dette er etiske spørgsmål, der dukker op undervejs i undervisningsindhold, og som gøres til genstand for samtale og refleksion og dermed bidrager til elevens personlige udvikling.

2. Rammer for læseplansarbejdet

2.1 Organisering

Læseplansarbejdet for den nye Folkeskolelov er organiseret efter en parlymodel. Der er nedsat et koordinationsudvalg og syv læseplansudvalg med tilhørende sekretariatsgrupper for fag og emner. Professor Kirsten Hastrup, DLH, er formand for læse-

plansudvalget i fremmedsprog, som har tilknyttet sekretariatsgrupper i engelsk, tysk, fransk og latin.

2.2 Fordeling af arbejdsområder

Iflg. kommissoriet³ er **Læseplansudvalgene** ansvarlige for at komme med forslag inden for følgende fire områder: 1) **formål** og 2) **centrale kundskabs- og færdighedsområder**, som forelægges ministeren til godkendelse i det tidlige forår 1994, 3) **læseplaner** samt 4) **vejledende materiale** som forelægges ministeren i hhv. januar og foråret 95⁴. Forslagene skal udformes med udgangspunkt i tekster udarbejdet af sekretariatsgrupperne. I læseplansudvalgene diskuteres forhold af fælles interesse. Det kan f.eks. være fællestræk ved udviklingen inden for fremmedsprogsundervisningen og forholdet mellem undervisning i dansk og fremmedsprog.

Redigering af tekstforslag fra sekretariatsgrupperne skal ske i et samarbejde mellem læseplansudvalg og sekretariatsgruppe(r).

Ministeriet har fra første færd opfordret til åbenhed i arbejdet og kontakt til alle relevante faglige miljøer for at inddrage så mange som muligt i diskussionen af fagenes formål og indhold i forhold til skolens overordnede formål. Desuden har man henstillet til, at vi holder os for øje, at vi skal reformere på en sådan måde, at det bliver en overskuelig opgave for lærerne at håndtere planlægningen af undervisningen.

Det er således i god overensstemmelse med dansk skoletradition, hvor skolens fornyelse sker på grundlag af initiativer lokalt på de enkelte skoler, og hvor læseplaner efterfølgende opfanger den udvikling, der har fundet sted. Det 4-årige Udviklingsprogram for Folkeskolen er et væsentligt grundlag for reformen, men samtidig rummer den visioner, der rækker ind i det 21. årh., jf. bemærkninger til lovforslaget.

3. Retningslinjer for beskrivelse af indholdet i Læseplansarbejdet ⁵

Folkeskoleafdelingen har formuleret indholdsmæssige krav til læseplansarbejdet i forhold til de fire områder, inden for hvilke læseplansudvalgene skal komme med forslag.

3.1 Fagformål og centrale kundskaber og færdigheder

I retningslinjerne præciseres, at formål og indholdsbeskrivelse indeholder to elementer:

- 1) En begrundelse for faget i folkeskolen, der rækker ud over faget selv. - Hvorfor lære engelsk / tysk / fransk / latin?
- 2) Nogle åbent formulerede forventninger til, hvordan fagets indhold kan medvirke til den dannelse af eleven, som er en væsentlig del af skolens overordnede formål. Hvordan kan det enkelte fremmedsprog leve op til skolens overordnede formål og være i overensstemmelse med det kundskabs- og menneskesyn, som kommer til udtryk?

Fagformålene er enslydende for de tre moderne fremmedsprog. De er her eksemplificeret ved engelsk.

Engelsk

Formål

Formålet med undervisningen i engelsk er, at eleverne tilegner sig kundskaber og færdigheder, således at de kan forstå talt og skrevet engelsk og kan udtrykke sig mundtligt og skriftligt. Undervisningen skal samtidig udvikle elevernes bevidsthed om engelsk sprog og sprogbrug samt om sprogtilegnelse. *Stk. 2.* Undervisningen skal skabe rammer for oplevelse, indsigt og samarbejde samt styrke elevernes aktive medvirken. Herved skal undervisningen bidrage til, at eleverne bevarer lysten til at beskæftige sig med sprog og kultur til fremme af deres videre udvikling.

Stk. 3. Undervisningen skal give eleverne indsigt i kultur- og samfundsf forhold i engelsktalende lande og derved styrke deres internationale forståelse og forståelse af egen kultur.

Formål og centrale kundskabs- og færdighedsområder. Folkeskolens fag. Kbh. Undervisningsministeriet, 1994

Folkeskoleafdelingen har opfordret til opdeling af de enkelte fagformål i 3 paragrafstykker, som korresponderer med Folkeskolens overordnede formål.

Som noget nyt skal læseplansgruppen også udarbejde **centrale kundskabs- og færdighedsområder**, (CKF), der har *forskriftsmæssig* karakter for skolerne. Jeg tolker det som et resultat af den sti-

gende decentralisering, at der opstår behov for fastlæggelse af indholdsområder fra centralt hold.

CKF skal betragtes som indholdskategorier, der beskriver de mere overordnede kundskaber og færdigheder, som anses for at være det centrale udbytte af beskæftigelsen med fremmedsprog.

I præamblen til CKF har vi uddybet sprogsynet og fagsynet bag fagformålene.

I de moderne fremmedsprog har vi opdelt indholdsområderne i **kommunikative færdigheder, sprog og sprogbrug, sprogtilegnelse, kultur- og samfundsforhold**. Vi mener, at det er vigtigt at integrere dem i undervisningsforløbene og at betragte dem som pejlemærker ved planlægning og ved intern evaluering af undervisningen - og ikke som målestok til prøverne.

3.2 Vejledende læseplaner

Ved udformningen af læseplaner skal man sikre, at disse kan bruges som forskriftsmæssige læseplaner på kommu-

nalt niveau. Læseplaner betragtes som lærerens vigtigste redskab ved planlægning af undervisningen. Lærerens tolkning af læseplanerne er udgangspunktet for tilrettelæggelsen af konkrete undervisningsforløb i klasseværelset. I læseplanerne forklares og uddybes de valg af indhold, CKF er udtryk for.

Fornyelse af skolens indhold omfatter den praktisk-musiske dimension og integration af informationsteknologien i fag samt det grønne islæt.

Undervisningsvejledningen kommer til at indeholde eksempler på indholds- og metodevalg, eksempler på differentierede undervisningsforløb samt praktiske oplysninger om materialer og teknologi og deres anvendelse.

Endelig vil Folkeskoleafdelingen udarbejde **temahæfter**, der skal behandle emner, som vedrører alle eller flere fag eller fagområder. Læseplansudvalget i fremmedsprog har stillet forslag om et temahæfte sammen med dansk om „Bevidsthed om sprog, sprogbrug og sprogtilegnelse“ med forslag til, hvor-

Latin Formål

Formålet med undervisningen i latin er at give eleverne et grundlag for at orientere sig i latinske tekster af forskellig type og give dem redskaber til forståelse af teksternes indhold og sproglige opbygning.

Stk. 2. Undervisningen skal videreudvikle elevernes almene sprogforståelse, blandt andet ved sammenligning med andre sprog, således at de kan anvende den i fortsat sprogtilegnelse.

Stk. 3. Undervisningen i latin skal give eleverne et grundlag for forståelse af sproglige fællestræk og kulturelle sammenhænge i Europa.

Formål og centrale kundskabs- og færdighedsområder. Folkeskolens fag. Kbh. Undervisningsministeriet, 1994

ledes lærerne kan styrke elevernes opmærksomhed på tværs af sprogene.

4 Generelle overvejelser bag fagformålet i de moderne fremmedsprog

I fremmedsprogsundervisningen indbefatter tilegnelsen af kundskaber og færdigheder i stk. 1 både sprog og kultur, idet der er en udstrakt sammenhæng imellem de to størrelser. De sproglige tegn er en afspejling af samfundsmæssige forhold og kulturelle traditioner. Sprogbeherskelse omfatter derfor både sproglige færdigheder og kulturforståelse. Med Karen Risagers ord⁶ omfatter den kulturelle dimension tre indbyrdes afhængige aspekter: viden, følelser og adfærd. Hun påpeger, at vægtningen af dem kan være forskellig afhængig af, om man opfatter sprogfagene som orienteringsfag, som holdnings- eller dannelsesfag eller som færdighedsfag med et kulturelt element.

I fremmedsproggruppen opfatter vi sprogfagene som dannelsesfag, fordi de både indeholder et færdigheds-, et orienterings- og et holdningsdannende aspekt.

I stk. 2 har vi med formuleringen *undervisningen skal skabe rammer for ... fremhævet det frie undervisningsrum*, der udfyldes med oplevelser - også af musisk-kreativ art, indsigt og relevante samarbejdsformer. Den enkelte elev skal have mulighed for at bringe sig selv aktivt ind i læreprocesserne og bruge og udvikle sine kundskaber og

sprogfærdigheder. På den baggrund kan undervisningen tilgodesee, at eleven fortsat har mod og lyst til at beskæftige sig med sprog og kultur, opnår tillid til egne muligheder og baggrund for selv at tage stilling og handle. Herved udvikler eleverne deres handlekompetence, som vi har udtrykt i formuleringen: *til fremme af deres videre udvikling*.

I stk. 3 understreges, at eleverne igennem undervisningen i sprog udvikler åbenhed over for og indsigt i målsprogets kulturbaggrunde og samfundsforskeligheder og derved styrker deres internationale forståelse og deres forståelse for egen kultur. Det er fremmedsprogfagernes betydningsfulde bidrag til det dannelsessyn, som skolens formål er udtryk for. Det er oplagt at tage udgangspunkt i og bearbejde elevernes kulturelle forestillinger om omverdenen⁷, således at de udvikler større åbenhed og ansvar. Kulturmødet med det fremmede / de fremmede giver nye perspektiver på holdninger, tænkemåder og problemstillinger i Danmark. Fremmedsprogsundervisningen kan også formidle et perspektiv udefra på dansk kultur, f.eks. gennem direkte kontakt med pennevenner. Eleverne tvinges til at forholde sig til andres perspektiv på Danmark, når de f.eks. svarer på spørgsmål om danske forhold.

5 Sprogsyn bag fagformålet for de tre moderne fremmedsprog

Vi betragter sproget som et socialt fænomen, som mennesker bruger til at kommunikere målbevidst med i overensstemmelse med forholdene i en konkret situation - til at udveksle med-

delelser, tanker og følelser, til at påvirke, etablere og opretholde eller afvise kontakt, skabe og nedbryde magtforhold etc. Det er et regelstyret funktionssystem, hvor valg af ordforråd, grammatik og selve diskursen (måden at udtrykke sig på i tekster over sætningsniveau) bestemmes af den kommunikative situation. Den nye tilføjelse i fagformålet om at *udvikle elevernes bevidsthed om (engelsk/tysk/fransk) sprog og sprogbrug samt om sprogtilegnelse* understreger, at en bevidstgørelse af sprogets udtale, ordforråd og grammatiske system samt af dets funktion vil styrke elevernes udtryksfærdighed og deres indlæring. Med udgangspunkt i en artikel af Hans Vejleskov⁸ erstattede vi udtrykket *sproglig bevidsthed* med betegnelsen *bevidsthed om sprog og sprogbrug*, fordi det muliggør at skelne mellem forskellige erkendelsesgrader, hvis yderpunkter er hhv. anelse og gennemreflekteret indsigt.

Viden og bevidsthed om sprogtilegnelse omfatter bl.a. processer og strategier i sproglig produktion og reception samt varierede (sam)arbejdsformer afhængig af formålet med en aktivitet. Målet er, at eleverne udvikler bevidsthed om, hvordan de lærer. Det vil styrke deres muligheder for at udøve medbestemmelse og tage ansvar for egen læring - en af forudsætningerne for realiseringen af undervisningsdifferentiering.

Det er således vores hensigt at integrere den kommunikative grammatik - at forstå grammatikken som et led i den kommunikative aktivitet. Vi ønsker at styrke diskursbegrebet i den kommu-

nikative debat, så eleverne forstår, efter hvilke principper de skal opbygge deres tale. Med udvikling af elevernes bevidsthed om sprogtilegnelse bliver læringsprocessen gjort til elevernes aktive opgave, så de bliver i stand til at tage ansvar for eget liv. Læreren som organisator af *learning opportunities* er aktivt støttende og vejledende i forhold til denne proces. På denne baggrund kan fremmedsprogsundervisningen bidrage til den enkelte elevs personlige dannelse.

6 Eksempel på et arbejdsforløb

De første udkast til de vejledende læseplaner forelå i efteråret 94. I samarbejde med læseplansudvalget stiler vi i sekretariatsgrupperne mod så udstrakt en parallelitet som muligt i de enkelte fags tekster. Vigtige afklaringspunkter i diskussionen er bl.a.:

1. Hvordan tilgodeser vi i de fire sprogfag de forudsætninger og erfaringer, eleverne har fra tilegnelsen af dansk og fremmedsprog?
2. Hvordan beskriver vi mest hensigtsmæssigt progressionen i indhold?
3. Hvordan medtænker vi differentiering af undervisningen og evalueringen?

Ved fællesmøder bliver der efterfølgende givet konstruktiv kritik af sekretariatsgruppernes foreløbige udkast.

Mit personlige udbytte af arbejdet har ikke mindst bestået i diskussioner og overvejelser om, hvad fremmedsprogene er, og hvad de hver for sig og i

samarbejde kan bidrage med til opfyldelse af skolens overordnede formål.

Centralt er udgangspunktet i den kommunikative didaktik, der bl.a. muliggør elevernes voksende selv- og medbestemmelse. Den ændrede lærerrolle og elevernes bevidstgørelse af læringsprocesserne - også på tværs af sprogene (inklusive dansk) - vil udvide elevernes mulighed for at forhandle deres ønsker og behov i forbindelse med evaluering, planlægning og gennemførelse af undervisningsforløb.

Læseplansarbejdet lægger kraftigt op til det praktisk-musiske i de enkelte fag og til samarbejde mellem fagene. Eleverne skal være medskabende. I opgaver som f.eks. rollespil og dramatiseringer, interviews og problemløsnings-spil kan eleverne erfare, at de kan udtrykke kommunikative hensigter på forskellige måder i forhold til deres færdigheder på fremmedsproget. Inddragelse af musik, formningsaktiviteter og billedmedier, som eleverne også selv skal skabe, kan styrke deres muligheder for at sætte ord på indhold, som de i første omgang giver et non-verbalt udtryk. I formidlingen af arbejdsresultater kan eleverne opmuntres til at anvende f.eks. collager, tegneserier, dramatiseringer, bånd- og videooptagelser. I forbindelse med undervisningsdifferentiering vil jeg fremhæve:

Procesorienteret skrivning, den skotske metode og procesorienteret litteraturpædagogik.

Den fagforståelse, som vi i læseplansarbejdet i fremmedsprog arbejder med, peger også fremad imod åbningen mellem fagene og lærergrupperes daglige arbejde ude på skolerne med tværfaglige projekter.

Noter

- 1 Jeg er inspireret af fhv. studielektor Holger Henriksen. Se også Holger Henriksen: Undervisningsdifferentiering i enhedsskolen. I: Dansk Pædagogisk Tidsskrift 1994, no. 5, s. 241-247.
- 2 Carl Aage Larsen: Didaktik og metodik. En indføring. Danmarks Lærerhøjskole, Institut for pædagogik og psykologi, 1976.
- 3 Kommissorium for arbejdet med beskrivelse af Folkeskolens fag. Undervisningsministeriet, Folkeskoleafdelingen, 6.oktober 1994.
- 4 Efterfølgende er læseplansudvalgenes afleveringsfrist for undervisningsvejledninger blevet udsat til 1. juli, 1995.
- 5 Retningslinjer for beskrivelse af indholdet i Folkeskoleafdelingens Læseplansarbejde af 6.10.93 og af 8.4.94.
- 6 Karen Risager: Kulturforståelse i sprogundervisningen - hvorhen? I: Sprogforum nr. 1, 1994, s. 7-13.
- 7 Se også Mogens Nielsen: Udvikling af læseplaner og undervisningens tilrettelæggelse i en decentraliseret, forældrestyret skole. I: Uddannelse, nr. 10, 1992, s. 613-620.
- 8 Hans Vejleskov: Bevidsthed om sproget. I: Læsepædagogen nr. 1, 1991, s. 21-25.
- 9 Citeret fra et internt arbejdsrapport i læseplansudvalget i fremmedsprog.